

TALABALARNING TURIZM MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILASHTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

Amanbaev Timur Gayratbayevich

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Sirtqi ta'lim bo'limi dekani o'rinbosari

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14215125>

Raqamli texnologiyalar yordamida talabalar turizm madaniyatini rivojlantirish jarayonida innovatsion yondashuvlarni qo'llash, o'quv materiallarini raqamli formatda taqdim etish va interaktiv o'qitish usullarini joriy etish imkoniyatlarini yaratadi. Ushbu jarayon talabalarni zamonaviy mehnat bozorida raqobatbardosh qilib tayyorlash va ularning shaxsiy rivojlanishida katta rol o'ynaydi.

Ushbu tadqiqotda sifat va miqdoriy metodlar qo'llanildi. Raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayonida o'rganilishi, talabalar o'rtasida anketalar o'tkazish va intervyular orqali to'plangan ma'lumotlar tahlil qilindi. Shuningdek, raqamli platformalar va interaktiv metodlarning ta'lim jarayoniga ta'siri ko'rib chiqildi.

O'zbekiston Markaziy Osiyodagi mamlakatlar orasida nisbatan katta turistik imkoniyatlarga ega bo'lib, bu sohada yuqori darajada raqobatga bardosh bera oladigan hamda turizmni yanada rivojlantirish imkoniyatlariga ega bo'lgan mamlakat hisoblanadi. Shuningdek, O'zbekiston BMT ning Butunjahon turistik tashkiloti (UNWTO)ning "Buyuk Ipak Yo'li" loyihasining asosiy bo'g'ini bo'lib hisoblanadi. Tashkilotning "Buyuk Ipak Yo'li" loyihasida asosan madaniy turistik mahsulot taklif etiladi. Bu loyiha bo'yicha sayohatga chiqqan turistlar asosan madaniy turizm ixlosmandlari bo'lishib, ular o'zga xalqlarning madaniyati, tarixi, yashash tarzi kabilarga katta qiziqish bildiradi.

Etnomadaniy turizm rivoji turli xalqlarning madaniyatlarini o'zaro yaqinlashtirishga xizmat qiladi, bu madaniyatlarning o'ziga xosligini qadrlab, yanada boyitilishiga olib keladi. O'zining noyob san'ati, dini, tarixi, madaniyatiga ega etnos yashayotgan joy etnomadaniy turizm uchun resurs bo'ladi. Xalqlar san'atini, xalq ijodiyotini o'rganish etnomadaniy turizmning tarkibiy qismidir. Chunki san'at yodgorliklarida xalqning hozirgi kuni va o'tmishi, ma'naviy hayotining noyob xislatlari mujassam etadi. Xalq hunarmandchiligi, xalq san'ati va ijodiyoti turistlarni har doim qiziqtiradi, ularni tubjoy etnoslarining o'ziga xos mahalliy madaniyati, an'analari va urf-odatlarini, turmush tarzi bilan tanishtiradi. Betakror tarixiy ob'ektlarning mavjudligi mintaqada etnomadaniy

turizmni muvaffaqiyatli rivojlantirishning omili hisoblanadi. Tarixiy resurs madaniy va tabiiy meros bilan chambarchas bog'langan. Etnomadaniy turizm milliy tabiiy, tarixiy va madaniy merosni, o'lka an'analarini saqlashga va ulardan foydalanishga asoslangan. Har bir o'lka noyob madaniy va tabiiy merosga ega. Etnomadaniy turizm ana shu boylikdan turistik maqsadlarda foydalanishga qaratilgan. Aynan etnomadaniy turizm o'lkaning noyobligini ochib beradi, tabiiy va madaniy merosga ratsional va e'tiborli munosabatda bo'lishga da'vat etadi. Etnomadaniy turizm orqali madaniyatdagi an'analar, yangiliklar va me'yorlar ochib beriladi.

Tarixiy manbalarning xabar berishicha, eramizdan avvalgi VI-V asrlardan O'rta Osiyo, Xitoy, Eron, Mesopotamiya, Hindiston o'rtasida turli aloqalar shakllana boshlaydi. Baqtriyaning yirik shaharlardan biri bo'lgan, unda zardushtiylilik keng tarqalgan, saklar, massagetlar, parfiyaliklar, kushonliklar, skiflar, yuechjilar ulkan kenglikda, dashtda istiqomat qilgan, ular o'ziga xos ijtimoiy-madaniy va siyosiy birlik tashkil etishgan. Masalan, 139 yili Xitoy imperatorining maxsus xodimi O'rta Osiyoga kelgan va uning xalqlari, geografiyasi va etnoslarning urf-odatlarini to'g'risida zarur ma'lumotlar to'plagan. Sug'dlik savdogarlar Xitoy knyazliklariga, Hindistonga, hatto Aleksandriyaga borishgan. Kushon elchilari esa Rim imperatori Avgust saroyida bo'lishgan [3].

Gerodot, tarix fanining otasi, Markaziy Osiyo xalqlari haqida etnografik ma'lumotlar keltira turib, Aristey degan shaxs nomini tilga oladi va uni issedonlar Markaziy Osiyo xalqlariga oid etnografik ma'lumotlar beradi, ularning maishiy hayoti va urf-odatlarini bayon qiladi, deb yozadi. Shuningdek, Arrian va Kvint Kursiy Ruflar ham Samarqand haqida hayratlanib va faxrlanib yozishadi [4]. Mazkur tarixchilar, solnomachilar yunon makedoniyaliklar safida bo'lishgan, ularning hikoyalari ancha ishonchli va asoslidir.

Sharq xalqlarida sayohatnomalar qoldirgan elchilar, sayyohlar, savdogarlar va olimlar yetarlicha uchraydi. Ulardan Nosir Xisrov (1003-1088) arab mamlakatlariga qilgan sayohatlari, Abdurazzoq Samarqandiy (1413-1482) Hindiston safarlari, Ibn Xurdodbeh (820-913), Ibn Havqal (976 yilda vafot etgan), al Idrisiy (1110-1161), Abul Fido (1273-1331), Al Xorazmiy (783-850), Abu Rayhon Beruniy (973-1048)ning asarlaridagi turli o'lkalar va xalqlar haqidagi ma'lumotlari mavjud. Ularning har biridan etnografik, geografik va ijtimoiy hayotga oid ma'lumotlar topish, keltirish mumkin.

O'rta Osiyolik olimlar asarlarida Xitoy va Sharqiy Turkistonning geografik o'rni, tabiati, xo'jaligi, shaharlari, xalqlari, urf-odatlarini, savdo yo'llari haqida va



boshqa ma'lumotlar bor. Masalan, Muhammad ibn Muso al-Xorazmiyning "Kitob surat al-arz" ("Yerning surati kitobi"da shaharlar joylashishiga qarab O'rta Osiyodan Xitoyga ikki yo'nalishda (shimoliy Yettisuv orqali, janubiy-Farg'ona vodiysi orqali) boradigan yo'llarni ko'rish mumkin. Abu Rayhon Beruniyning "Qonuni Ma'sudiy" kitobida Sharqiy Turkiston va Xitoyning yirik shaharlari ro'yxati, ularning geografik kenglik va uzunliklari berilgan. Mahmud Qoshg'ariyning "Devonu lug'ot at-turk" asarlarida bu o'lkalarning tog'u toshlari, qazilma boyliklari tavsiflangan" [5].

Beruniyning "Hindiston" asari safarnoma bitish borasidagi eng yirik va qimmatli tajribadir. Unda olimning Hindistonni kezib qanday materiallar to'plagan, ilm fidoyi sifatida inson aqlu idrokiga muvofiq keladigan barcha ajoyibotlarni to'plagan ko'rinadi. Beruniy har bir shahar, har bir viloyat va har bir joydagi urf odatlarni, jug'rofiy o'ziga xosliklarni, ilmiy natijalarni keltiradi, tahlil qiladi [6].

Umuman, O'rta Osiyodan Xitoyga, Hindiston, Eron, Bobil va Arabistonga juda ko'plar borgan, ushbu o'lkalar haqida muhim manbalar to'plagan va yozib qoldirganlar. Bunda birovlar savdo qilgani borsalar, boshqa bir toifa sayyohlar islom dini targ'ibotchisi sifatida tashrif buyurganlar, ba'zi birlari esa elchi yoki shunchaki oddiy sayyoh bo'lib ham borib kelganlar.

Bugungi kunda O'zbekiston misolida qaraydigan bo'lsak, respublikamizdagi har bir viloyat, har bir tuman, shahar o'zining lokal etnomadaniyati va etnoan'alariga ega. Ulardagi tarixiy madaniy boyliklar, artefaktlar aslo bir birini takrorlamaydi, biri biridan farq qiladi. Hatto umumiy davlat tili mavjud bo'lsa-da, har bir viloyat aholisi o'z lahjasida gapiradi, o'ziga xos madaniy xo'jalik tiplarini yaratgan. Ayniqsa Respublikaning Xorazm, Qashqadaryo, Suxondaryo, Farg'ona viloyatlarida etnomadaniy turizm rivojlanish imkoniyati katta hisoblanadi. Termiz shahrida bo'lib o'tgan Xalqaro baxshichilik san'ati festivali fikrimizning yorqin misoli hisoblanadi.

Raqamli texnologiyalarni joriy etishda eng faol bo'lgan turizm sohasi raqamlashtirish jarayonidan chetda qolgani yo'q. Turizm sohasida yangi raqamli texnologiyalardan foydalanish doimiy ravishda kengayib boradi, ular hamma uchun qulayroq bo'lib kelmoqda.

Internetining keng tarqalgan rivojlanishi sayyohlarning tashrif buyurgan joylarini hisobga olgan holda ularning xohish-istaklarini aniq tahlil qilishga imkon berganligi sababli turizm biznesining rivojlanishiga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Turizm sohasidagi narsalar Internetining texnologiyalari geolokatsion bilakuzuklar, mobil qo'llanmalar, chiptalarni to'lash dasturlari,



virtual reallik texnologiyalari kabi texnik vositalarning paydo bo'lishini o'z ichiga oladi.

Zamonaviy dasturiy ta'minot sayyohning afzalliklariga tezkorlik bilan javob berishi, boradigan joyni qidirishda yordam berishi va mamlakatning turistik diqqatga sazovor joylarini baholashi mumkin. Ushbu ma'lumotlarga asoslanib siz sayyohning profilini, tashrif buyuradigan ob'ektlarini, sayyohlik joylariga tashrif buyurish vaqtini va boshqalarni tahlil qilishingiz mumkin. Turistlarning so'rovnomalarini o'tkazish va ularni statistik qayta ishlash uchun maxsus vaqt va moddiy xarajatlar deyarli yo'qligi sababli siz Internetdan turistik imtiyozlarni tahlil qilish, ularning o'zgarishini oldindan bilish va mavjud turistik takliflar mijozning ehtiyojlariga mos kelishiga ishonch hosil qilish uchun foydalanishingiz mumkin.

So'nggi olti yil ichida global miqyosda turistik o'sishning o'sishi kuzatildi va global miqyosda, 2030 yilga kelib 350 millionga yaqin xalqaro sayyohlik kelishi kutilmoqda, UNWTO ma'lumotlariga ko'ra, keluvchilar 1,8 milliardga etadi.

Shu bilan birga, hozirda 2024 yil ikkinchi yarmida sayyohlik faolligi 50 foizga pasayishi taxmin qilinmoqda, bu yil xalqaro turizmdan umumiy eksport tushumining prognozi 2023 yildagi 1,75 trillion dollardan 0,9 trillion dollarga tushdi.

Master Card Global Destination Index ma'lumotlariga ko'ra, orqaga qarab, 2014-2023 yillarda xalqaro tunda kelganlarning umumiy hajmi 140,3% ga o'sgan davrda, 2014 yildan 2023 yilgacha bo'lgan xalqaro kechada kelgan tushumlarning umumiy hajmi 176% ga o'sdi, turistik xarajatlar esa 197% ga oshdi.

2024 yilda jahon turizm faoliyati 3% dan 4% gacha o'sdi, Evropada esa 6% ga o'sishi taxmin qilinmoqda. Shu bilan birga, mavjud bo'lgan turizmni etkazib berish bo'yicha EC tadqiqotida Evropa Ittifoqidagi sayyohlik xizmatlarining atigi 9 foizigina takliflar va taklif o'rtasidagi katta farqni qoldirib, Evropa Ittifoqidagi sayyohlik xizmatlarining atigi 9 foizi taqdim etilgan deb taxmin qilingan. Jahon sayyohlik tashkiloti tomonidan e'lon qilingan raqamlar shuni ko'rsatadiki, xalqaro turizmdan jami eksport daromadi 2023 yilda 1,7 trillion dollarga yetdi va 2022 yilga nisbatan 4 foizga o'sdi [3].

Turizm sanoatini raqamlashtirish jarayoni uning raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi, chunki mijozlar xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilaydilar va turistik xizmat ko'rsatuvchi kompaniyalar o'z faoliyatidan ko'proq daromad olishadi. Shunday qilib, raqamli transformatsiya ta'siri ostida hozirgi vaqtda turizm sohasida muhim tendensiyalar paydo bo'ldi. Turizm



sohasida innovatsion va raqamli texnologiyalar imkoniyatlaridan foydalanish zamonaviy raqamli dunyoda turizm sohasini raqobatdosh bo'lishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Sultankulov, A. (2021). Raqamli ta'lim va o'quv jarayonida innovatsion yondashuvlar. O'zbekiston ta'limi.
2. Xolmirzaev, B. (2020). Turizm madaniyatining zamonaviy talablari. O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi.
3. Atoyev, S. (2022). Raqamli iqtisodiyot va ta'lim. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim bo'yicha davlat siyosati.
4. Rakhimov, A. (2023). Virtual sayohatlar: imkoniyatlar va tajribalar. Turizm va qishloq xo'jaligi jurnali.
5. Karimov, U. (2019). Interaktiv o'qitish metodlari. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi.
6. Isroilov, E. (2022). Raqamli texnologiyalar va pedagogik innovatsiyalar. Tashkent: Iqtisodiyot va ta'lim nashrlari.
7. Yuldasheva, D. (2021). Talabalarda turizm madaniyatini rivojlantirish. Ta'lim va innovatsiyalar jurnali.
8. Abdullaeva, G. (2020). Onlayn ta'lim va uning afzalliklari. O'zbekiston ilmiy jurnali.
9. Murodov, S. (2023). Pedagogik texnologiyalar va raqamli resurslar. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim muassasalari.
10. Qodirov, T. (2022). Turizm sohasida raqamli transformatsiya. Turizm va iqtisodiyot jurnali.

